

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 3. "Brynet."
 Tilleggsspørsmål nr.
 Emne:
 Oppskr. av: Harald E. Halvorsen
 (adresse): Tøberget
 Fylke: Hedmark
 Herad: Trysil
 Bygdelag: Tøberget og Jødret i Trysil.
 Gard:
 G.nr. Br.nr.
 A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. 53 år, Trysil larev.
 B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

1.

Det vanlege ord i Trysil er:

"et bryne" "å bryne" (jævn, øksa o.s.v.)

"Hæn" (ei) er det vanleg å si om øks- og kniv-
 bryner. I eldre tid var det bare "blå-hæn" som
 var godt nok til det bruket. Disse brynerne var av
 en vakker blåfarget natur-sandstein fra Rørostrakta.
 De siste 25 år er de blitt borte. I Engerdalen
 og Trysil er det senere mye blitt brukt "Rødals-
 hæn" til øks og kniv. Namnet har det sikkert
 fått etter finnestedet: oppmed ei lita fjella i
 henedsgrensa mellom disse bygdene.

"Maskin-hæn" kalte og kaller de bryner ~~å~~ av
 kunststein som var beregnet til tjå eller slåmaskin-
 kniv.

2. Nå brukes omtrent bare kunststein av svært
 forskjellig art. Slike er å få kjøpt i nær sagt
 hver landsens avkrok. - De siste 5-6 år er flere
 og flere i Trysil begynt å bruke smergel-bryner
 til tjå, øks og kniv. For 1890 brukte mange
 trysilinger å kvasse tjåen med et heimlaget bryne:
 et trestykke påklint sand og tjå. (se 7!)

2

Naturlig bynestein fins på i alle fall 2 steder
innen Trysil.

a. „Rødals-hen“ (se foran i !!)

b. „Trysil-byrne“, en vakker rødlig sandstein fra
grensetraktene østi Lørdalen. - Det meste ble nok hentet
på svensk side i ei ødemark langt, langt fra folk.
(Bare bjørnen, jirven og elgen rusler omkring i de traktene
ennå.) Her var det en nordmann som for sin levetid
hadde fått tillatelse av svensker til å bryte og
selge disse byrnene. - Som et lite sidesprang kan
fortelles at firmaet O. A. Hall, Oslo ca. 1915
forsøkte å sikre seg eneretten til disse utmerkete
hjørbyrner, „Trysil-byrner“.

Denne gamle grensboer er død for ei
arettelke attende, men byrnene hans fins og brukes
av mange ennå i dag.

(Jeg skal gjøre hva det er mulig for å skaffe
etnologisk Gransking eksemplarer av disse naturbyrnene
fra Trysil til sommeren).

Byrnene ble brutt om sommeren og hogget
til. De ble hentet ned med hest og slede på
vinterføre.

3. De fleste redskaper slipes først på rund
slipestein og etterpå kvasset med byrne. Barberkniver
ble omtrent bare kvasset på ei „bli-hen“. De
siste 25 årene også på ei slags amerikansk henn som
de brukte olje til.

4.
Fjengen husker dette lenger. (Skal bli undersøkt
nærmere.)

5.

Ikke kjent. Men slipestein tok de ned seg til store utlitter. Det vanligste var at slipesteinen sto ved huset.

6. Ljåen brukes vanligvis et arbeidsskift, 3-4 timer, før det slipes på nytt. Dog varierer det sterkt med hvor steinet og tuet ligger; men også slåttemannens evne til å kunne bygne ljåen. F. eks. en gammel Trysil-gubbe (født for ca. 20 år siden) sløp ljåen sin da han begynte slåtten og greide seg senere hele slåtten bare med "Trysil-bygge" - til tross for at han slo alene ca. 30 dekar steinet og varskelig naturang med bl.a. mye "fims-skjegg" i luga. Navnet på denne var Per Nordvi, Eldedal (se Trysil-boka, ^{kommer til jul 1948!} bind 2!).

7. Byggen tas med heinefra. (Artene, se 2!)

De gamle brukte trebyggen kalte de enten: "bynstikke" eller "smekastikke". Dette siste navnet tror jeg å ha hørt de fikk fra Stange (Hedmark).

8. Under slipinga sitter ljåen i orvet, men de slipes ofte en eller flere løse reservedjær. Eggen holdes mot sliperen.

9. Bare langarv brukes. -

Øvre ende av orvet settes godt mot bakken. Venstre hand holder langt framme på ljåen med et fast grep, høyre hand fører bygnet ned langs, bestemte drag ned og fram mot egga først på ljåens underside; så skiftes grepet, og den andre sida (oversida) bygges.

4
10. Koppen hadde de "brynbutt" (noen få sa også "brynstokk". Den var av tre og delvis fylt med vatn.

11. Ikke kjent tradisjon lenger.

12. "Brynbutten" var med en krok eller rem bundet til beltet. De helterime karfolka holdt bakoa oppe med. Den hang enten foran eller bak, noe individuelt, men i alle fall meget sjelden ved sida, for det var tolleknivens plass.

13. For faket de bestandig med vatn enten de brukte "butt" eller ei bütte ("brynbytta"). Men flere og flere er begynt å bruke tørre bygn.

14. Mjølet av bygn: "brynsand"

15-16-17-18. Ikke meg bekjent, skal dog bli nøye undersøkt.